

Повернення

Гі де Мопассан

Море хлюпає в берег короткою і монотонною хвилею. Білі хмаринки швидко мчать по безмежному синьому небу, як птахи, гнані бистрим вітром, а в долині, що збігає, звиваючись, до океану, гріється на сонці село.

Зразу на краю села, при дорозі, стоїть самотня хата Мартен-Левеків. Це рибальська хатина з глиняними стінами і солом'яною стріхою, увінчаною голубими ірисами. Перед дверима — невеличкий квадратний город, завбільшки з хусточку, де росте цибуля, кілька качанів капусти, петрушка і кервель. Тин відділяє його від дороги.

Чоловік десь рибалить, а жінка перед хатою лагодить велику буру рибальську сітку, розтягнуту на стіні, немов величезне павутиння. Коло хвіртки, на солом'яному стільці, припертому спинкою до тину, сидить дівчинка років чотирнадцяти і латає білизну, латану й перелатану вже не раз білизну бідняків. Друга дівчинка, на один рік молодша, колише на руках немовля, а двоє карапузів, двох і трьох років, сидючи носом до носа просто на землі, щось городять своїми невмілими рученятами і кидають один одному в обличчя жмені пороху.

Ніхто не говорить. Тільки немовля, якого марно намагаються заколисати, не замовкаючи, плаче тонким і слабеньким голоском. На, вікні дрімає кішка. Під самою стіною хати розцвіли пишним віночком білі левкої, над ними хмарою кружляє мошकारа.

Раптом дівчинка, яка шиє коло входу, гукає:

— Ма-мо!

— Чого тобі? — озивається мати.

— Він знову тут!..

Вони занепокоєні з самого ранку, тому що навколо хати весь час блукає якийсь старий чоловік, схожий на жебрака. Вони помітили його ще тоді, коли проводжали батька до човна, щоб допомогти йому навантажитись. Невідомий сидів коло канави, якраз проти їх дверей. Повернувшись з берега, вони застали його на тому ж місці, він усе сидів і дивився на їх хату. Він здавався хворим і дуже змореним. Більш ніж годину сидів він, не поворухнувшись; потім, помітивши, що його підозрівають в недобрих намірах, підвівся і пішов геть, насилу пересуваючи ноги.

Але незабаром вони побачили, що він повертається своїм повільним і стомленим кроком; він знову сів, але на цей раз трохи далі, ніби справді збирався підглядати за ними.

Мати і дівчатка перелякались. Особливо стурбувалася мати, бо вона була полохливою від природи, а тут ще її чоловік, Левек, мав повернутися тільки пізно ввечері.

Чоловіка її звали Левек, а сама вона прозивалась Мартен, і їх охрестили Мартен-Левеки. І ось чому: вона вийшла в перший раз заміж за матроса Мартена, який кожного літа вирушав на Нью-Фаундленд ловити тріску.

За два роки заміжжя вона породила від нього дочку і була вагітна на сьомому місяці, коли судно "Дві сестри", трищоглова барка із Дьєппа, на якій плавав її чоловік, пропало безвісти.

Про барку так і не було більше звісток; жоден з її матросів не повернувся, і всі вирішили, що вона потонула з людьми і вантажем.

Мартен десять років ждала чоловіка, і з великими труднощами виховувала своїх двох дочок; потім, тому що вона була жінкою роботящою і доброю, до неї посватався один з місцевих рибалок, удівець Левек, що мав маленького сина. Вони одружились, і за три роки вона породила від нього ще двох дітей.

Жилося їм важко й скрутно. В їх домі хліб цінувався дорого, а м'яса майже не бачили. Траплялося, що вони були винні булочнику взимку, у дні негоди. Проте діти їх росли здоровими. Люди говорили:

— Славні люди, ці Мартен-Левеки. Вона не боїться ніякої роботи, а Левеку у рибальстві нема рівного.

Дівчинка, що сиділа коло хвіртки, заговорила знову:

— Схоже на те, ніби він нас знає. А може, це якийсь жебрак із Епревіля чи із Озебоска?

Але тут уже мати ніяк не могла помилитись:

— Ні, ні, цей чоловік не тутешній, це напевно. А він все ще стовбичив, як пеня при дорозі, уперто втупившись очима в хату Мартен-Левеків, і жінка нарешті розлютилась; ставши з переляку хороброю, вона схопила лопату і вийшла за поріг.

— Вам чого тут треба? — крикнула вона до волоцюги.

Він відповів хрипко:

— Та ось, відпочиваю в холодочку. Хіба я вам заважаю?

Вона продовжувала:

— Що це ви ніби підглядаєте за моєю хатою?

— Нічого поганого я нікому не роблю, — відповів він. — Вже не можна і при дорозі посидіти, чи що?

Не знайшовши, що відповісти, вона повернулась до хати.

День тягнувся повільно. Опівдні невідомий чоловік зник. Але коло п'ятої години він з'явився знову. Ввечері його більше не бачили.

Левек повернувся поночі. Йому все розказали. Він вирішив:

— Це якийсь утікач або злочинець.

І він спокійно ліг спати, а його жінка все думала про бродягу, який дивився на неї таким чудним поглядом.

На світанку подув сильний вітер, і матрос, побачивши, що не можна вийти в море, взявся разом з жінкою лагодити рибальські сіті.

Коло дев'ятої години старша Мартенова дівчинка, що ходила по хліб, вернулась бігом, перелякана, і закричала:

— Мамо, він знову тут!

Мати, вся пополотнівши від хвилювання, звернулась до чоловіка:

— Піди, Левек, поговори з ним. Скажи, хай він покине підглядати, бо я не можу цього знести.

Левек, кремезний матрос з цегляночервоним обличчям, з густою рудою бородою і з блакитними очима, ніби пронизаними чорними цяточками зіниць, з міцною, завжди тепло обмотаною від дощу і морського вітру шиєю — спокійно вийшов і попрямував до бродяги.

Вони заговорили.

Мати й діти здалеку дивилися на них, збентежено і з тривогою.

Раптом невідомий підвівся і разом з Левеком пішов до хати. Жінка злякано подалася назад.

Чоловік сказав їй:

— Дай-но йому скибку хліба та склянку сидру. Він два дні не мав ні крихти в роті.

І вони обидва ввійшли в хату, а за ними — жінка й діти. Бродяга сів і почав їсти, похнюпивши голову під пильними поглядами, зверненими на нього. Мати, стоячи, розглядала його, двоє старшеньких дівчаток, мартенівські, одна з немовлям на руках — прихилились до дверей і з жадібною цікавістю дивились на незнайомого, а обоє карапузів, що сиділи в прохололому попелі коло печі, перестали гратися чорним казанком, ніби і вони хотіли подивитися на цього незнайомого чоловіка.

Левек сів і спитав:

— Так, значить, ви здалеку йдете?

— Із Сетта.

— І все отак пішки?

— Пішки. Коли не маєш чим платити, треба йти.

— І куди ж ви йдете?

— Я йшов сюди.

— У вас тут є хто-небудь?

— Може, і є.

Вони замовкли. Чоловік, хоч і був голодний, їв помалу і кожен кусень хліба запивав ковтком сидру. Обличчя його було виснажене, зморщене, кістляве. Він, мабуть, багато перестраждав.

Раптом Левек спитав:

— А як вас звуть?

Той відповів, не підводячи голови:

— Мене звуть Мартен.

Дивне тремтіння пройняло все тіло жінки. Вона ступила крок вперед, ніби хотіла краще розглядіти цього бродягу, і зупинилась прямо перед ним, витягнувши руки, роззявивши рота. Ніхто не промовив ні слова. Нарешті Левек заговорив:

— То ви тутешній?

Той відповів:

— Тутешній.

Він підвів нарешті голову, очі жінки і його очі зустрілись і застигли нерухомо, їх

погляди з'єднались, ніби притягнуті один до одного.

І раптом вона тихо промовила тремтячим і зміненим голосом:

— Це ти, мій чоловіче?

Він повільно відповів, чітко вимовляючи кожне слово:

— Авжеж, я.

І, не поворухнувшись, він продовжував жувати хліб.

Левек, скоріше здивований, ніж схвильований, пробурмотів:

— То це ти, Мартен?

Той просто відповів:

— Так, я.

І другий чоловік запитав:

— Звідки ж ти взявся?

Перший відповів:

— З африканського узбережжя. Ми наскочили на підводну скелю. Троє з нас врятувалось — Пікар, Ватінель і я. Потім дикуни схопили нас і тримали у себе дванадцять років. Пікар і Ватінель померли. Один англієць, подорожуючи, проїжджав по тих місцях; він забрав мене з собою і довів до Сетта. І ось я тут.

Жінка заплакала, затуливши лице фартухом.

Левек сказав:

— Як же нам тепер бути?

— Ти що, її чоловік? — запитав Мартен.

— Так, чоловік, — відповів Левек.

Вони глянули один на одного і замовкли. Потім Мартен, оглянувши дітей, які зібрались круг нього, кивнув головою в бік обох дівчаток:

— Це мої?

— Твої, — підтвердив Левек.

Мартен не підвівся з місця, не обняв їх; він тільки сказав:

— Боже мій, які великі!

Левек повторив:

— Як же нам бути тепер?

Мартен роздумував, теж не знаючи, що робити.

Нарешті він промовив:

— Що ж, кажи, я зроблю, як ти захочеш. Я тобі зла не бажаю. Тільки ось з хатою зле виходить. Діти... у мене двоє, у тебе троє — кожному свої. Але як же мати, — чи вона твоя, чи моя? Як ти скажеш, так і буде. Ну, а хата, то вже моя, вона мені дісталась від батька, тут я народився, і всі папери є у нотаріуса.

Жінка плакала, уривчасто схлипуючи, і ховала лице в блакитний полотняний фартух. Старші дівчатка підійшли ближче і занепокоєно розглядали батька.

Мартен кінчив їсти. Тепер він запитав у свою чергу:

— Як же нам бути?

Левеку прийшла в голову думка:

— Підемо до священика. Він і розсудить.

Мартен підвівся, і, коли він опинився біля жінки, та, (ридаючи, кинулась йому на груди:

— Мій чоловіче! Ти тут! Мартен, бідолаха мій, це ти!

І вона обхопила його обома руками, раптом всією істотою відчувши подих давно минулого, зворушена силою спогадів, які воскресили перед нею її юні роки і перші обійми.

Мартен, теж схвилюваний, поцілував її в чепчик. Обидва хлопчики, що сиділи коло печі, заревіли в один голос, почувши, як плаче їх мати, а найменший, на руках у молодшої Мартенової дочки, пронизливо заверещав, як фальшива дудка.

Левек, стоячи, ждав.

— Пішли, — сказав він, — треба це уладнати.

Мартен випустив жінку з обіймів, а вона, побачивши, що він дивиться на дочок, сказала їм:

— Чого ж ви стоїте? Поцілуйте батька.

Вони підійшли разом, без жодної сльозинки, нерішуче і трохи побоюючись. Він поцілував одну слідом за другою в обидві щоки, незграбно, по-селянському. А немовля, побачивши, що до нього наближається чужа людина, залилося таким несамоовитим плачем, що аж корчилось від крику.

Потім обидва чоловіки вийшли.

Коли вони проходили повз таверну, Левек спитав:

— А чи не випити нам по чарочці?

— Що ж, я не від того, — згодився Мартен.

Вони зайшли, посідали в ще зовсім порожній кімнаті; і Левек закричав:

— Гей, Шіко! Дві скляночки абсенту, та найміцнішого: Мартен вернувся, Мартен моєї жінки. Знаєш, Мартен з "Двох сестер", який пропав був?

Тримаючи в одній руці три склянки, а в другій пляшки, підійшов шинкар, — товстопузий, багровий, набряклий від жиру, — і байдуже, спокійнісінько сказав:

— Диви-но! То ти вже тут, Мартен?

— Атож, — відповів Мартен.